

Väljarnas användning av partitest

En av de mest populära valrörelseaktiviteterna numera bland svenska väljare är att genomföra partitest eller valkompasser för att se vilka partier som de åsiktsmässigt står närmast. Utvecklingen är närmast explosionsartad sedan den egentliga introduktionen i samband med valet 2006: andelen väljare som gjort åtminstone ett partitest har ökat från 27 procent 2006 till 63 procent 2022 (se kapitel 10). När svenska väljare går till beslut finns det ofta ett genomfört partitest med som underlag.

I samband med 2022 års val erbjöd alla stora nyhetsmedier olika typer av valkompasser (eng. *voting advice applications*) där väljare kunde matcha sina åsikter med partiers och kandidaters. Partitesterna är populära och genererar mycket trafik.⁴⁵ Även om systematiska kartläggningar saknas bedömer vi att utbudet av valkompasser kan ha varit större än i tidigare val.⁴⁶ Men i vilken utsträckning tar väljarna egentligen intryck av valkompassernas rekommendationer? Handlar partitesterna om underhållning, folkbildning eller beslutsunderlag? Går det att se några effekter av genomförda partitest på väljarnas politiska beteende? Finns det några tecken på att partitester skulle gynna eller missgynna vissa partier?

Innan vi tar oss an dessa frågeställningar finns det anledning att först kartlägga vilka väljare som använder sig av partitest. Tabell 25.1 ger en översikt för användandet av partitest och valkompasser i olika väljargrupper. Resultaten visar att användningen är avsevärt större bland yngre än äldre, större bland högutbildade än lågutbildade och större bland tjänstemän än arbetare. Ironiskt nog verkar det inte vara personer med låg kunskap eller lägre intresse för politik som i första hand sökte vägledning från valkompasser. Andelen som gjort ett eller flera partitest var klart högre bland väljare med goda kunskaper och högt intresse. Ideologiskt är det framför allt väljare som har en tydlig vänster- eller högeridentifikation som använder partitest. Mittenväljare som placerar sig varken till höger eller till vänster på den klassiska vänster-högterskalan anlitar inte partitest i samma utsträckning.

Flervariabelanalyser visar att ålder har ett mycket starkt samband med partitestanvändning. Många av sambanden står sig efter statistiska kontroller. Allt annat lika använder sig kvinnor av partitest oftare än vad män gör. Högutbildade, kunniga och medieexponerade är flitigare användare av partitest än okunniga och lågt exponerade. Arbetare och personer med utländsk bakgrund är signifikant lägre i sin användning.

⁴⁵ Bara SVTs valkompass hade totalt 5,1 miljoner genomförda kompasser (SVT, 2022).

⁴⁶ Bland annat använde följande medier valkompasser: TT, SVT, TV4, Aftonbladet, Expressen, Dagens Industri, Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Dagen, Arbetet, Bulletin och Kyrkans tidning. Flera medieredaktioner köpte in och använde sig av samma valkompass.

Tabell 25.1 Andel väljare som använder partitest eller valkompasser under valrörelsen 2022 (procent).

	Nej, gjorde inget partitest	Ja, något enstaka	Ja, flera	Total	Antal svarande	Andel gjort test
Samtliga	37	38	25	100	5 418	63
Man	40	37	23	100	2 665	60
Kvinna	35	38	27	100	2 753	65
18–22 år	7	38	55	100	115	93
22–34 år	14	47	39	100	536	86
35–49 år	18	47	35	100	991	82
50–64 år	30	41	29	100	1 479	70
65–74 år	49	35	17	100	1 200	52
75+	68	22	10	100	1 097	32
Grundskola	70	20	10	100	685	30
Gymnasium/Eftergymnasial	37	38	25	100	1 769	63
Högskola/Universitet	24	44	32	100	2 496	76
Svensk bakgrund	36	38	26	100	4 854	64
Utländsk bakgrund	51	33	16	100	564	49
Tjänstemän	30	42	28	100	2 811	70
Arbetare	45	33	21	100	1 554	54
Jordbrukare	58	26	16	100	34	42
Företagare	41	36	24	100	414	60
Ren landsbygd	40	38	22	100	739	60
Mindre tätort	41	38	21	100	1 051	59
Stad eller större tätort	35	38	26	100	2 570	64
Stockholm, Göteborg, Malmö	31	38	31	100	902	69
Mycket intresserad av politik	31	40	29	100	1 049	69
Ganska intresserad	37	38	25	100	2 745	63
Inte särskilt/alls intresserad	41	36	23	100	1 556	59
Låg politisk kunskap	44	34	22	100	1 627	56
Medel politisk kunskap	36	38	26	100	1 669	64
Hög politisk kunskap	33	40	28	100	2 057	68
Låg medieexponering	34	41	25	100	982	66
Medel medieexponering	36	39	25	100	1 355	64
Hög medieexponering	28	40	32	100	1 408	72
Övertygad partianhängare	43	37	21	100	632	58
Partianhängare	42	36	22	100	818	58
Endast partipreferens	31	40	29	100	2 582	69
Ingen partipreferens	37	37	26	100	1 076	63
Långt till vänster	35	44	21	100	911	65
Något till vänster	39	40	21	100	1 043	61
Varken t v eller t h	46	33	20	100	950	53
Något till höger	30	37	32	100	1 142	69
Långt till höger	33	37	30	100	1 013	67
Vänsterpartiet	31	48	21	100	320	69
Miljöpartiet	24	48	27	100	358	75
Socialdemokraterna	45	37	19	100	1 665	56
Centerpartiet	27	41	32	100	396	73
Liberalerna	27	30	42	100	273	72
Kristdemokraterna	32	34	34	100	271	68
Moderaterna	32	37	31	100	878	68
Sverigedemokraterna	43	34	23	100	716	57
Annat parti	37	47	16	100	43	63

Källa: Valundersökningen 2022: Etapp B och uppföljningsenkäten. **Kommentar:** Frågan lyder: "Inför årets val, gjorde du något av de partitester/valkompasser som olika medier hade på sina hemsidor, där man kunde prova vilket parti man åsiktsmässigt stod närmast?" (etapp B) respektive "Inför årets val: Gjorde du något partitest eller någon valkompass?" (uppföljningsenkät). Resultaten har viktats mot de officiella valresultaten.

Det tycks alltså vara så att flitigt partitestande är något som redan intresserade, ideologiskt engagerade, högutbildade och kunniga ägnar sig åt. Det handlar alltså i huvudsak om grupper av väljare som redan har tillgång till mycket information och som knappast kan vara i akut behov av ytterligare kunskap om partiets ställningstaganden i konkreta sakfrågor. Så långt leder alltså svarsmönstren oss i riktning mot slutsatsen att valkompasserna är mer engagerande ”politainment” snarare än folkbildning.

Spelar partitest någon roll enligt väljarna själva?

Valundersökningarna var tidigt ute med att fråga väljarna om inte enbart användning av partitest utan också deras bedömning av i vilken utsträckning de använt informationen från partitesten i sina beslut om vilket parti de tänker rösta på. De som besvarat frågan om användning jakande har fått en följdfråga: ”Spelade resultatet av testet någon roll för hur du röstade i årets val?”, med svarsalternativen ”Nej, spelade inte roll”, ”Ja, spelade en viss roll” och ”Ja, spelade en stor roll”.

Partitesten väger allt tyngre in i väljarnas beslutskalkyler, om man får tro vad väljarna själva säger. Sedan premiärvalet för kompasserna 2006 har vi kunnat se att väljarnas egna bedömningar av partitesternas betydelse för partivalet är att de har ökat. Andelen som uppger att testen spelade roll har ökat från 7 till 29 procent. Och de som anser att testen spelat *stor* roll för hur de röstar har ökat från 1 procent 2006 till 4 procent vid de två senaste valen 2018 och 2022 (se tabell 25.2).

Tabell 25.2 Tar väljarna partitesten på allvar? Andelen som uppger att de använder information från partitest som beslutsunderlag, 2006–2022 (procent).

	Nej, jag gjorde inget partitest	Ja, jag gjorde något enstaka eller flera partitest			Total	Antal svarande
		Nej, spelade ingen roll	Ja Spelade en viss roll	Ja, Spelade en stor roll		
2006	78	15	6	1	100	1 099
2010	72	20	7	1	100	898
2014	53	32	13	2	100	674
2018	40	34	22	4	100	1 649
2022	35	36	25	4	100	2 000

Källa: Valundersökningarna 2006–2022.

Kommentar: Resultaten har viktats mot de officiella valresultaten. Endast respondenter som har röstat ingår i analysen. Frågan lyder: ”Inför årets val, gjorde du något av de partitester/valkompasser som olika medier hade på sina hemsidor, där man kunde pröva vilket parti man åsiktsmässigt stod närmast?”. Följdfrågan lyder: ”Spelade resultatet av testet någon roll för hur du röstade i årets riksdagsval?”. Personer som svarat att de gjort partitest men inte svarat på följdfrågan ingår inte i analysen.

Nedbrytningar visar att även här är det yngre åldersgrupper som vittnar om att partitestens resultat hade betydelse för valet av parti. Framför allt är det gruppen 22–30 år som sticker ut: där uppgav 14 procent att testen spelade en stor roll. Men ser vi till politiskt intresse och politisk kunskap är det något fler som anger att partitest spelade roll bland personer med låg eller medelhög politisk kunskap jämfört med hög politisk kunskap och fler bland personer som inte är intresserade av politik jämfört med personer som är intresserade av politik.

Tabell 25.3 Bedömningar av partitesternas betydelse för partivalet bland partitestare i olika väljargrupper, 2022 (procent).

	Ja, spelade en stor roll	Ja, spelade en viss roll	Nej, spelade ingen roll	Total	Antal svarande
Samtliga som gjorde partitest	6	38	56	100	1 432
Man	4	34	62	100	663
Kvinna	8	42	50	100	769
18–22 år	5	67	28	100	58
22–34 år	14	45	42	100	237
35–49 år	7	40	53	100	366
50–64 år	5	37	58	100	428
65–74 år	3	31	66	100	226
75+	5	21	74	100	117
Grundskola	5	26	69	100	74
Gymnasium/Eftergymnasial	7	36	58	100	484
Högskola/Universitet	6	42	52	100	802
Svensk bakgrund	6	38	55	100	1296
Utländsk bakgrund	9	34	57	100	136
Tjänstemän	5	38	57	100	807
Arbetare	8	36	57	100	370
Företagare	3	37	60	100	96
Ren landsbygd	3	33	64	100	178
Mindre tätort	5	36	59	100	265
Stad eller större tätort	7	41	52	100	706
Stockholm, Göteborg, Malmö	10	36	54	100	267
Mycket intresserad av politik	5	32	63	100	306
Ganska intresserad	5	39	55	100	706
Inte särskilt/allt intresserad	9	41	50	100	409
Låg politisk kunskap	9	41	50	100	440
Medel politisk kunskap	6	41	53	100	464
Hög politisk kunskap	5	33	63	100	510
Låg medieexponering	11	39	50	100	295
Medel medieexponering	4	37	59	100	375
Hög medieexponering	5	39	57	100	421
Övertygad partianhängare	5	21	74	100	160
Partianhängare	1	26	73	100	136
Endast partipreferens	6	43	51	100	799
Ingen partipreferens	10	43	47	100	290
Långt till vänster	7	35	58	100	244
Något till vänster	7	30	63	100	289
Varken t v eller t h	5	39	56	100	224
Något till höger	6	46	47	100	323
Långt till höger	6	39	56	100	305
Vänsterpartiet	5	34	62	100	104
Miljöpartiet	11	42	47	100	96
Socialdemokraterna	5	31	64	100	387
Centerpartiet	9	44	47	100	113
Liberalerna	18	45	38	100	80
Kristdemokraterna	11	46	43	100	70
Moderaterna	3	42	55	100	268
Sverigedemokraterna	6	42	52	100	178

Källa: Valundersökningen 2022.

Kommentar: Resultaten har viktats mot de officiella valresultaten. Endast respondenter som har röstat ingår i analysen. Frågan lyder: "Inför årets val, gjorde du något av de partitester/valkompasser som olika medier hade på sina hemsidor, där man kunde pröva vilket parti man åsiktsmässigt stod närmast?". Följdfrågan lyder: "Spelade resultatet av testet någon roll för hur du röstade i årets riksdagsval?" Personer som svarat att de gjort partitest men inte svarat på följdfrågan ingår inte i analysen.

Spelar partitest någon roll enligt valforskarna?

Anekdoter om partitesters betydelse finns det gott om. Väljare som vittnar om att valkompasserna öppnat deras ögon för nya alternativ som de tidigare inte övervägt, eller testresultat som fått dem att ombestämma sig nära inpå valet. Men de berättelserna säger förstås lite om hur utbrett det är att ta intryck av testresultaten i väljarkåren som helhet.

Har partitesten någon betydelse för svenska väljares val av parti? Den typen av effektstudier har vi genomfört i tidigare böcker om svenskt väljarbeteende (Oscarsson & Holmberg, 2013; 2016). Resultaten har genomgående visat små effekter av användning av partitest. Allt annat lika brukar det inte gå att belägga några tillräckligt stora effekter av partitestande på benägenheten att rösta på vissa partier för att de ska nå statistisk signifikans. Möjligen kan man urskilja vissa generella mönster i de fyra val vi hittills genomfört analyser. Partitest har en viss tendens att gynna små partier och missgynna stora partier – ett slags utjämnande effekt som vi ibland talar om att valrörelser har eftersom alla partier, även små, får del av uppmärksamheten. Vid premiärvalet för valkompasser 2006 kan Centerpartiet ha varit gynnat av partitest (Oscarsson & Holmberg, 2013). Och Socialdemokraterna tycks ha varit systematiskt missgynnade i den meningen att väljare som gjort test och tar dem på allvar har haft en lägre benägenhet – dock ej alltid statistiskt signifikant lägre – att stödja Socialdemokraterna i valen 2006–2014. Men hur var det 2022?

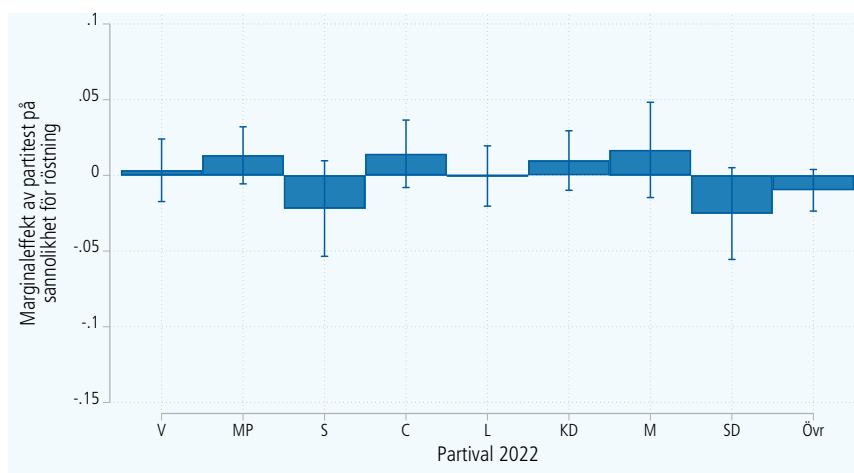
Att isolera effekter från en specifik valrörelserelaterad information (partitester) från all annan typ av information väljarna har tillgång till är förstås inte enkelt. Stor ödmjukhet och försiktighet anbefalles. För det första har vi bara tillgång till väljarnas egna utsagor om exponering för resultaten och om på hur stort allvar de tagit dem (dessutom är dessa uppgifter insamlade *efter* valet, när partivalet redan är gjort). Vi har för det andra inte någon kännedom om vad som var resultatet av det genomförda testet, eftersom vi i valundersökningarna inte ställer direkta frågor om det. För det tredje är det svårt att i en och samma förklaringsmodell ta med alla andra slags överväganden och alternativa förklaringar till partival, det gäller för såväl långsiktiga förklaringar (ideologi, partiidentifikation) som mer kortsiktiga förklaringar (t ex strategisk röstning).

En analys byggd på valundersökningarna kan å ena sidan betraktas som ett tufft test för hypotesen att partitest gynnar vissa partier. Om vi med en oprecis mätning av exponering och med enbart tillgång till tvärsnittsdata ändå kan visa att det finns tydliga systematiska samband mellan användning och röstning på vissa partier har vi bra fog för att konstatera att partitest kan ha haft en påverkan på väljarnas val av parti. Men å andra sidan kan testet betraktas som ett lätt test för hypotesen eftersom den information om partiernas politik som partitesterna erbjuder kan förväntas vara identisk eller åtminstone kraftigt överlappande med den information om partiernas politik som väljarna kan ta del av via andra kanaler eller valrörelseaktiviteter.

Eftersom det finns så många andra förklaringar till varför väljare röstar på de partier de gör behöver vi använda oss av en hårt kontrollerad modell där vi tar hänsyn till faktorer som påverkar både väljarnas benägenhet att använda partitest och deras benägenhet att stödja vissa partier. Det har vi gjort och resultaten sammanfattas i figur 25.1. De visar att i en modell där vi skattar effekterna av väljares

användning av partitest på partival under kontroll för kön, ålder, utbildning, vänster-högeridentifikation, grad av partiidentifikation, politiskt intresse, allmän medieexponering och politisk kunskap hittar vi inte några signifikanta effekter på något parti. Vi noterar visserligen ett lägre stöd för Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna bland partitestare men, återigen, det handlar inte om några statistiskt signifikanta skillnader. Partitestare röstade inte annorlunda 2022 än väljare som inte gjort partitest.

Figur 25.1 Resultat från regressionsanalyser av effekter av partitest på partival, 2022 (marginaleffekter).

Källa: Valundersökningen 2022. Etapp B och uppföljningsenkäten.

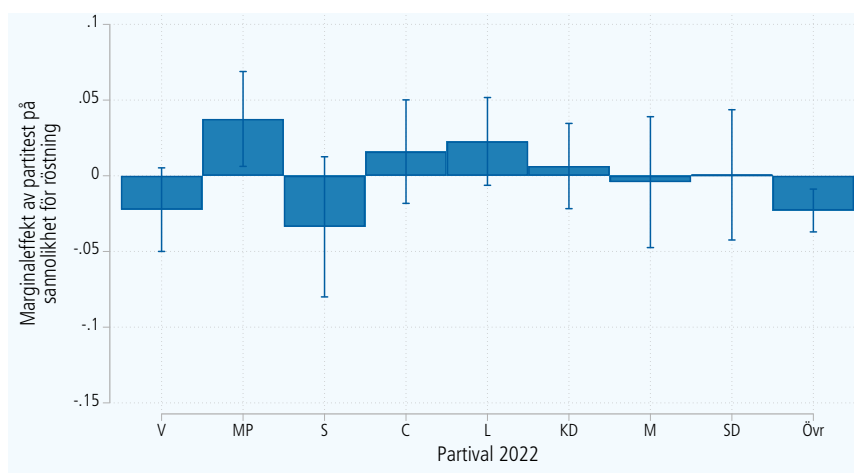
Kommentar: Resultaten är predicerade skattningar från en multinomial regressionsanalys med partival som beroende variabel, partitestanvändning (0=ej använt; 1=använt åtminstone en gång) som oberoende variabel och med kön, ålder, utbildning, vänster-högeridentifikation, grad av partiidentifikation, politiskt intresse, allmän medieexponering och politisk kunskap som kontrollvariabler. Antal svarande är 2 911. Resultaten har viktats mot de officiella valresultaten.

Om vi också använder oss av information om självskattad påverkan av valkompasser kan vi genomföra samma analys en gång till men mer närsynt: vi skattar effekten av att tillhöra gruppen väljare som gjorde partitest *och* dessutom bedömt att testet spelade en viss eller stor roll för valet av parti (se figur 25.2). Denna grupp väljare som tycks ha införlivat resultat från valtest i sina underlag för röstningsbeslut utgör omkring 29 procent av väljarna (se tabell 25.2). Dataunderlaget blir något mindre eftersom följdfrågan om upplevd betydelse av testen inte ingick i Valundersökningarnas uppföljningsenkät.

Resultaten visar att partitestare som själva tyckte informationen från kompasserna spelade roll för partivalet skiljer ut sig i ett avseende: Miljöpartiet hade ett signifikant högre förväntat röststöd i denna grupp. Även om denna överröstning kan knytas till partitestaktivitet är det givetvis inte möjligt att belägga att det skulle finnas något kausalt samband. De empiriska observationerna är dock konsistenta

med en idé om att resultaten från partitesten möjligen kan ha fått väljare att rösta annorlunda än vad de annars skulle ha gjort. Men även all annan valrörelseaktivitet som går hand i hand med flitigt användande av partitest kan ju också ha haft betydelse i väljarnas röstningskalkyl. Givet att väljare som gjort partitest också kan ha snappat upp precis samma information om partiernas politik på annat sätt är slutsatsen att partitesterna 2022 gynnade Miljöpartiet möjligen alltför djärv. Som vi också har sett är resultaten inte särskilt robusta när vi skattar olika typer av modeller. En rimligt försiktig slutsats är att partitesternas potentiella påverkan på väljarna i samband med 2022 års riksdagsval var mycket liten.

Figur 25.2 Resultat från regressionsanalyser av effekter av partitest på partival, 2022 (marginaleffekter).

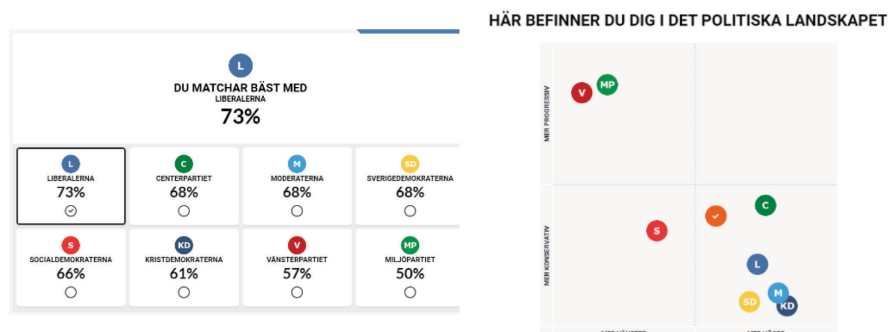
Källa: Valundersökningen 2022. Etapp B.

Kommentar: Resultaten är predicerade skattningar från en multinomial regressionsanalys med partival som beroende variabel, partitestanvändning (0=ej använt/använt men spelade inte någon roll för beslutet; 1=använt åtminstone en gång OCH bedömt att testet spelade en viss eller stor roll) som oberoende variabel och med kön, ålder, utbildning, vänster-högeridentifikation, grad av partiidentifikation, politiskt intresse, allmän medieexponering och politisk kunskap som kontrollvariabler. Antal svarande är 1 250. Resultaten har viktats mot de officiella valresultaten.

Vi återkommer till frågan om i vilken utsträckning partitesten kompenseras för brist på information? För att pröva idén om att effekter av partitest kan vara större bland personer som inte är särskilt intresserade eller kunniga – och som kan vara i större behov av den typen av information som partitesten genererar – lät vi dessa faktorer i tur och ordning interagera med partitestanvändning i några utvidgade regressionsmodeller. Resultaten visar inte stöd för vår hypotes. Benägenheten att stödja Miljöpartiet bland de som använt partitest och bedömt informationen som viktig är tvärtom större bland de som är mycket intresserade av politik och bland personer med hög medieexponering. Partitestresultat är inte mer betydelsefullt i väljargrupper där behovet av sådan information är stor.

Partitester har blivit ett populärt inslag i valrörelser runt om i världen. Både väljare och medieredaktioner har funnit valkompasser underhållande och trafikgenererande. Dess popularitet bland statsvetare kan förklaras av normativa ställningstaganden: valkompasserna betraktas som ett slags kognitiva genvägar (eng. *cues*) som ger både nödvändig och värdefull vägledning även åt de väljare som inte är särskilt kunniga eller pålästa om partiernas politik. Valkompasser kan i bästa fall hjälpa väljare att i större utsträckning rösta korrekt (eng. *correct voting*) i den meningen att det blir en starkare åsiktsmässig och ideologisk koppling mellan väljare och partier. I de flesta demokratimodeller uppfattas alla slags processer som leder till ökad åsiktsöverensstämmelse som en tillgång för demokratin.

Hur förhåller sig resultaten från analyser av valkompasser vid svenska val 2006-2022 till den internationella litteraturen på området? Inledningsvis kan vi konstatera att den uppgång i allmän popularitet som partitesterna uppvisar i Sverige är en direkt spegling av hur det ser ut internationellt. Den stigande populariteten hos partitest tycks vara universell för liknande typer av flerpartisystem som det svenska. Även våra resultat som visar att det främst är redan intresserade och kunniga väljare som gör valkompasser ligger i linje med vad som brukar vara fallet i internationella studier. Studier av valkompassernas mobiliserande effekt på valdelta-gande visar att den allmänna viljan att gå och rösta kan stärkas bland personer som genomför valkompasser (Garzia & Marschall, 2019; Evertsson, 2021).

Exempel på valkompassresultat från Aftonbladets valkompass i samband med valet 2022.

När det gäller partitesternas eventuella betydelse för åsiktsbildning och partivalsbeslut bekräftar våra resultat även här vad man brukar finna i forskning som genomförs med liknande tvärsnittsdata: det kan i vissa val och för vissa partier finnas betydande samband mellan användning av partitest och partival (se t ex Tromborg & Albertsen, 2023) men lika ofta syns, som här, inga tydliga eller robusta samband. Forskning som bygger på experimentdata ger generellt sett upphov till mer blygsamma effekter av information från partitest, men visar ändå konsistent att exponering för *voting advice applications* (VAA) leder till att väljare uppdaterar sina partipreferenser så att de ligger mer i linje med den information som testen resulterar i (Germann, Mendez & Geminis, 2023).

I Sverige har vi kunnat konstatera att det inte finns något parti som konsekvent har uppvisat ett signifikant högre röststöd i grupper som gjort valkompasser än i

grupper som inte gjort det under perioden 2006–2022 (Oscarsson & Holmberg, 2016). Det fyndet är på sätt och vis lugnande eftersom motsatsen – att samma partier systematiskt och i val efter val skulle ”gynnas” av att väljare gjorde valkompasser – vore mer svårsmält. Vad vi funnit i Sverige går i linje med en huvudslutsats från de metastudier som gjorts på området: att det inte tycks finnas några generella mönster att det skulle vara vissa typer av partier som systematiskt gynnas (Benesch, Schelker & Schmid, 2023).

Frågorna om huruvida valkompasserna i första hand är politainment eller folkbildning och om kompassernas potentiella påverkan på väljarnas politiska beteende har inte några tydliga svar. Detta lär studeras vidare. Inte minst finns fortfarande ett stort behov av att reda i de kausala orsakssambanden. Vår slutsats drar i riktning mot att valtesterna framför allt handlar om en form av politisk underhållning. När vi undersöker sambanden närmare visar det sig att potentiella effekter av valkompasser tycks vara något större bland intresserade och medieexponerade väljare än bland väljare som kanske är i störst behov av information om var partierna står i olika sakfrågor. I den mån kompasserna hjälper väljare att hamna mer rätt utifrån sina preferenser eller bekräfta redan befintliga partipreferenser så tycks dessa effekter i så fall inträffa bland de redan insatta och intresserade.

Sex av tio väljare gjorde minst ett partitest i samband med valet 2022.

Användning av partitest ger inte statistiskt signifikant högre röststöd för något av partierna 2022.

Bland väljare som gjorde partitest och dessutom använde resultaten som stöd för partivalsbeslut hade Miljöpartiet den här gången ett något högre röststöd än förväntat.